

IRAM

Ifjúsági **R**észleg és
Alkotó**M**űhely

Eörsi István:

EMLÉKEZÉS A RÉGI SZÉP IDŐKRE

– börtönmonológ –

- INFOFÜZET TANÁROKNAK
- Készítette: Hudáky Rita

Az Örkény Színház nyitottan szeretne együttműködni a fővárosi és vidéki iskolákkal. Az **IRAM Ifjúsági Részleg és AlkotóMűhely** fontos feladata, hogy pedagógusokkal konzultáljon. Leveleikben és a foglalkozásainknak köszönhető személyes találkozásokon sok kérdés, igény jutott el hozzánk. Szeretnénk azokkal a pedagógusokkal is kapcsolatba kerülni, akiknek nem áll módjukban részt venni az osztályaikkal az előadásainkhoz kapcsolódó **FLESS foglalkozásokon**, és tanórai keretek között szeretnénk felkészíteni a fiatalokat a színházlátogatásra. Az IRAM csapat egyik tagja, Hudáky Rita gimnáziumi tanár segít ebben. Reméljük, hogy az általa összeállított anyaggal felelünk a hozzánk érkezett kívánságok egy részére: a FLESS foglalkozásaink tanórai kiegészítéséhez és az önálló, csak tanári felkészítéshez is segítséget nyújtunk.

Jó munkát kívánunk!

Várjuk Önöket az Örkény Színházban!

Mácsai Pál

igazgató

Neudold Júlia

IRAM műhelyvezető

TARTALOM

BÖRTÖNMONOLÓG	5
EÖRSI ISTVÁN (1931-2005)	7
EÖRSI ÉS AZ '56-OS PEREK	9
BÖRTÖNMONOLÓG-LEXIKON	12
MIT LÁTTUNK? MIT HALLOTTUNK?	21
IRODALMI PÁRHUZAMOK	22
OLVASS MÉG! KUTASS MÉG!	23
SZÍNLAP	24

Eörsi István:

Emlékezés a régi szép időkre

börtönmonológ

Eörsi István szerepében: Znamenák István
rendező: Polgár Csaba

BÖRTÖNMONOLÓG

Eörsi István „börtönkönyve” nem sokkal a rendszerváltás előtt jelent meg először szamizdat kiadványban, majd később legálisan is. A könyv címe – **Emlékezés a régi szép időkre** – **ironikus**, hiszen a szerző 1956 decemberétől 1960 augusztusáig viselt **börtönbüntetésének** eseményeit idézi fel.

A „börtönkönyv” felhasználásával Bagossy László és Ari-Nagy Barbara szerkesztette meg a „börtönmonológot”, amely az író letartóztatásával kezdődik, és szabadulásával zárul.

Eörsi pályája az ötvenes években indult –, ő maga öngúnnyal emlegeti, hogy egy Rákosi Mátyást dicsőítő versért kapott József Attila-díjat. A kommunizmus sztálinista változatából azonban az ifjú újságíró-költő hamarosan kiábrándult, ezért 1956. október 23-tól barátaival együtt **részt vett a forradalmi eseményekben**, majd a szovjetek bevonulása utáni **ellenállásban**.

A visszaemlékezésből kiderül, hogy Eörsit az őrizetbe vétele után először majdnem hazaengedték –, aztán kihívó visszabeszélése miatt tartották bent mégis. Persze végső soron bizonyára nem ezen múlt a letartóztatása, börtönbe kerülése: valószínűleg mindenképp elindult volna ellene a per. Ám az eset – több más mozzanattal együtt – jellemző színfoltként árnyalja a szerző helyzetét és attitűdjét.

Eörsi a visszaemlékezésében **élesen, szinte provokatívan képviseli saját értékeit**, helyenként meghökkentő könnyedséggel és természetességgel fogadja azt, ami vele és körülötte történt. Többnyire nem vesződik azzal, hogy egy-egy névhez vagy körülményhez magyarázatokat fűzzön – csakis arról mesél, ami az adott pillanatban őt magát érdekl. Individualista szellemként szívesen **engedi szóhoz jutni a „benne lappangó moralistát”**, és morális következtetéseit **öntörvényűen** vonja le. Nézőpontja lehangolva **domináns**, nem kerülnek egymás mellé több- vagy másféle igazságokat keresgélő, tépelődést mutató, netán másféle társadalmi tapasztalatok iránt érdeklődő szövegek.

Az okos és ironikus élménybeszámoló **nem egy tragikus vagy személyiségrombolóan súlyos** kimenetelű 56-os történetet állít elénk. Az Eörsi által idézett lenini bonmot, mely szerint „**a börtön a kommunisták egyeteme**”, az ő esetére nézve – és saját emlékiratának

tanúbizonyossága alapján – meghökkentően igaz: nem csak büszkeséggel tölti el politikai okból viselt börtönbüntetése, hanem **meg is erősíti vállalt értékei képviselésében.**

Összehasonlításképpen érdemes felidézni az Eörsihez hasonló helyzetű Litván György történész önreflektív anekdotáját:

„Megverték? – kérdezték fogolytársaim az F torony 2. körletében, amint bezárult mögöttem az ajtó, s mikor büszkén azt feleltem, hogy »még csak az kellett volna!«, majdnem ők vertek meg. Kiderült, hogy a pufajkások vagy a rendőrök csaknem mindenkit megverték, különösen vidéken. Ekkor fogtam fel, hogy ezek végigverték az országot, s a pesti értelmiségiekkel szemben alkalmazott finomabb bánásmód volt a kivétel.”¹

Igen, Eörsi élményanyaga is a „pesti értelmiségiekkel szemben alkalmazott finomabb bánásmód”-ról tanúskodik, beszédmódján is efféle tapasztalat süt át. Talán ezért is lehetséges, hogy a monológ beszélője nem vesztésként és nem is egzisztenciális botrányként, hanem sajátosan **metsző gúnyal** ír a politikai letartóztatásokról. Az ő narratívájában **a börtön nem semmisíti meg alapjaiban az emberi autonómiát**, még akkor sem, ha halálbüntetés a vége. A börtönmonológban végső soron egy ember, egy jó barát erkölcsi tartása és halálbüntetése válik az emlékező Eörsi számára maradandó sarokkővé, **morális viszonyítási alappá: Angyal Istváné.** – A monológban elhangzó sok-sok név közül az övé – a kommünárokhöz hasonlított baráté – emelkedik ki, az ő életéről kapunk érdemi, személyiségképet is felmutató információkat. Angyal István úgy jelenik meg a szöveg olvasója, a monológ hallgatója számára, mint egy példamutatóan **autonóm személyiség**, egy megtörhetetlen ember, akitől **senki és semmi nem veheti el a szabadságát** (még az őt kivégző hatalom sem). Mi sem árulkodóbb, mint Eörsi szóhasználata, mely szerint Angyalnak a saját halálára vonatkozó **„döntése felfogható öngyilkosságnak is”.**

Eörsi emlékirata Angyal István alakjának megrajzolásával körülír-megteremt egy ideálképet, és amikor a monológ zárlatában a beszélő **„hűséget fogad a halottaknak”**, akkor valójában **ennek a forradalmár, megalkuvásra-árulásra képtelen, autonóm és öntörvényű ideálképnek fogad hűséget.**

„Végre valami igazi dolog történik velem, új tapasztalatok, próbatétel. A börtön ugyebár, maga Lenin mondta, a kommunisták egyeteme, egész jövőm attól függ, hogy itt **hogyan vizsgálom.**”

¹ <http://beszelo.c3.hu/cikkek/1957>

EÖRSI ISTVÁN (1931-2005)²

Író, költő, publicista.

Eredeti neve: Schleiffer Ede. Szülei: Schleiffer Pál, ügyvéd és Eörsi Teréz.

Budapesten született, itt vészelte át a holocaustot. Rokonságának számos tagja elpusztult a deportálásban és a koncentrációs táborban. Már gimnazista korában a radikális társadalom-átalakítás és a marxista filozófia híve lett (Marx és Lukács György munkái hatottak rá), de nem lépett be a kommunista pártba.

1951-ben jelent meg az első verse és az első cikke. 1952-ben József Attila-díjat kapott a Rákosi hatvanadik születésnapjára írt dicsőítő verséért (*A szabadító*). Belépett a Magyar Írók Szövetségébe.

Az ELTE BTK-n magyartanári diplomát szerzett. Egyetemi évei alatt (majd később is) **Lukács György tanítványa** volt. Egy évig tanított az Árpád Gimnáziumban. 1953-ban jelent meg első kötete (*Fiatal szemmel*). 1954-től újságíró, a *Szabad Ifjúság* irodalmi mellékletének szerkesztője volt. 1955-ben egy verse miatt eltávolították a munkahelyéről. 1956-ig az *Egyetemi Lapok* egyik szerkesztője. Lukács György aspiránsának jelölték.

A forradalom alatt a Szabad Kossuth Rádió és az Igazság munkatársa, költeményeket, riportokat írt. Részt vett a szovjet megszállással és a Kádár-kormánnyal szembeni szervezkedésben. **Az Élünk egyik szerkesztője volt, röplapokat sokszorosított és részt vállalt a nőtüntetés megszervezésében.** Az Írószövetség Forradalmi Tanácsának megbízásából az **Írószövetség és a Központi Munkástanács összekötőjeként** tevékenykedett. December 9-én letartóztatták.

Az 'Eörsi István és társai' perben **öt év börtönbüntetésre** ítélték. A Legfelsőbb Bíróság 1957. szeptember 23-án büntetését **nyolc évre emelte.**

² Az életrajz forrásai: www.eorsilaszlo.hu és 1956.mti.hu

1960. augusztus 20-án szabadult. 1962-ig szilencium sújtotta, alkalmi fordításokból élt. 1965-ben az Élet és Irodalom szerződéses munkatársa lett. 1968-ban jelent meg a kiszabadulása utáni első kötete. 1977-től 1982-ig a kaposvári Csiky Gergely színház dramaturgja.

A **demokratikus ellenzéknek** kezdettől fogva aktív tagja volt, a *Beszélő* belső köréhez tartozott. Aláírta a Charta '77 szolidaritási nyilatkozatot.

1983-tól három évig Berlinben élt, ahol saját rendezésében is bemutatták *A kihallgatás* című darabját.

1988-ban szamizdatban megjelent az *Emlékezés a régi szép időkre* című börtönmemoárja, amelyet a következő évben legálisan is kiadtak.

1989-től ismét gyakran dolgozott a kaposvári Csiky Gergely Színházban dramaturgként. Osnabrückben saját rendezésben mutatták be *A kompromisszum*-ot. 1990-96 között a Magyar Narancs főmunkatársa.

A **Szabad Demokraták Szövetségének** alapító tagja, a 90-es években többször beválasztották az Országos Tanácsba. 1988-1991 a Történelmi Igazságtételi Bizottság tagja. 1990-1994 között országgyűlési képviselő.

„Összesen 35 önálló kötete jelent meg. Versei, drámái, novellái a kelet-európai groteszk jegyeit mutatják, annak pesszimizmusa nélkül. Művein átüt szociális érzékenysége, történelmi igazságkeresése, kesernyés optimizmusa. Esszé tanulmánykötetet írt Gombrowiczról és Kleistről (*Időm Gombrowiczsal*), Jóbról és Heinérről (*Jóbok könyve*). Legsikeresebb színművei a *Sírkő és kakaó*, valamint Lukács Györgyről írt darabja, az *Interjú*, amely a filozófussal élete utolsó hónapjaiban folytatott beszélgetések alapján készült. *Emlékezés a régi szép időkre* című börtönmemoárjában pontos képet ad a Kádár-korszakról. Verseket és drámákat is fordított magyarra, lírai fordításkötete a *Ruhapróba*, s ő fordította le Lukács György több kötetét is. 2005-ben jelent meg *Dr. Noha* című publicisztikai kötete.”
(Forrás: cultura.hu)

Elismerések, díjak: József Attila-díj (1952), Frankfurter Autorenstiftung díja (1983), Színikritikusok Díja (1990), a Magyar Köztársaság aranykoszorúval díszített Csillagrendje (1991), Parnasszus-különdíj és a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának (IBBY) különdíja (1993), a Soros Alapítvány életműdíja (1996), Kossuth-díj, Demény-emlékérem, Szép Ernő-díj (2005), Lukács György-díj (2005, posztumusz)

EÖRSI ÉS AZ '56-OS PEREK

„Az 1956 utáni perek jellege eltér az 1956 előtti terrortól. A megtorlásnak volt némi racionális alapja, hiszen csak azokra sújtott le, akik valóban részt vettek a forradalomban, s ezzel igazolták »veszélyességüket«. Ez nem jelenti azt, hogy a passzív résztvevők nem voltak veszélyben, de azt igen, hogy akik 1956 október–novemberben távolmaradtak az eseményektől, biztosan elkerülhették a megtorlást. Az 1956 utáni perek is koncepciósak voltak, de nem betanult szöveget mondattak el a vádlottakkal. A fizikai kényszer helyett a lelki megtörés vált fontosabb módszerré. A bírói függetlenség itt sem valósult meg, az ítéleteket a párt hozta meg, a bíróság csak a törvényesség látszatát próbálta fenntartani. /.../ A megtorlás során **35 ezer fő ellen** folyt eljárás, **22 ezer főt ítélték börtönre** és **229 végrehajtott halálos ítélet** született.” (Bencsik Péter: *Az 1956 utáni megtorlás áttekintése*)³

Eörsi bebörtönzésével a perek alábbi két köre áll – lazább vagy szorosabb – kapcsolatban:

ÍRÓPEREK

„Ha halálos ítélet nem is született [értsd: az íróperekben], de **megtorolták a magyar szellemi élet vezetőin, a magyar művészeket, elsősorban az írókon kiállításukat a forradalom mellett**, illetve szerepüket a forradalom előkészítésében. Hosszú börtönbüntetésre ítélték többek között Déry Tibort és Eörsi Istvánt. Végül, mint minden ideokratikus rendszer, a kádárizmus sem tűrte meg az eretnekeket, és a megtorlás fontos célcsoportjává váltak az 1956 előtti pártellenzékiek és a hozzájuk kapcsolódó baloldali értelmiségiek. Elítélték Kardos Lászlót, Litván Györgyöt, Fekete Sándort stb.”⁴

„KIS” ÍRÓPER. 1957. október 9-én az LB Népbírósi Tanácsa a „kis” íróperben Varga Domokost kétévi, Molnár Zoltánt háromévi, Tóbiás Áront és Fekete Gyulát egy-egy évi (három évre felfüggesztett) börtönbüntetésre ítélte.

³ Bencsik Péter áttekintő táblázatában megtalálhatók a legfontosabb perek szereplői és az ítéletek:

<http://allamszocializmus.lapunk.hu/tarhely/allamszocializmus/dokumentumok/perek4.pdf>

⁴ <http://www.rev.hu/sulinet56/online/ora5/index.htm>

„NAGY” ÍRÓPER. 1957. november 13-án az LB Népbírószági Tanácsa Vida Ferenc elnökletével ítéletet hirdetett a „nagy” íróperben: **Déry Tibort kilencévi**, Háy Gyulát hat-, Zelk Zoltánt három-, Tardos Tibort másfél évi börtönbüntetésre ítélték.

Az elítélt írók **1958-1960-ban szabadultak.**

A PÉTERFY SÁNDOR UTCAI ELLENÁLLÁS PEREI

Eörsi Istvánt – noha író volt – mégsem íróperben, hanem a **Péterfy utcai ellenállással kapcsolatos** – egymással összefüggő – perek egyikében ítélték börtönbüntetésre. (A kiemelt nevek fontosak az Eörsi-émlékirat szempontjából.)

TÚZOLTÓ UTCA – PÉTERFY KÓRHÁZ – MŰEGYETEMI DIÁKMOZGALOM. Szirmai Ottó, Széll Sándor és **Angyal István** perében a bírók mindhárom vádlottat halálra ítélték. Szirmai és Angyal kivégezték, Széll Sándor egyetemi tanársegéd ítéletét életfogytiglanra enyhítették. Ő 1963-ban szabadult.

PÉTERFY SÁNDOR UTCAI ELLENÁLLÁS. A Fővárosi Bíróságon B. Tóth Matild tanácsvezető bírónő vezetésével zajlott Tóth Ilona és társai (Gyöngyösi Miklós, Gönczi Ferenc, **Obersovszky Gyula, Gáli József**) pere. A nagy publicitású, nyilvánosan lefolytatott perben az *Élünk* című illegális lap szerkesztői (Gáli és Obersovszky) ügyét összekapcsolták a Péterfy Sándor utcai kórház Domonkos (ma: Cházár András) utcai részlegében működő, a lap előállításában és terjesztésében is részt vevő fegyveres csoport állítólagos gyilkossági ügyével. Tóth Ilona szigorló orvost, Gyöngyösi Miklóst és Gönczi Ferencet halálra ítélték és kivégezték. Obersovszky Gyulát és Gáli Józsefet halálra ítélték, majd Obersovszky kegyelemből életfogytiglant, Gáli 15 év börtönbüntetést kapott. Ők 1963-ban, illetve 1961-ben szabadultak.

PÉTERFY SÁNDOR UTCAI ELLENÁLLÁS, VERSEK. **Eörsi István** kezdetben a Péterfy Sándor utcai kórház röpiratkészítői ellen indított per másodrendű vádlottja volt. Az eljárás során az elsőrendű vádlott, Angyal István ügyét leválasztották, így Eörsiből elsőrendű vádlott lett. Az Eörsi elleni per első fokon együtt folyt dr. Káldor Vera orvosnő (Gáli József menyasszonya) elleni perrel, ugyancsak B. Tóth Matild bírónő vezetésével. Eörsi először öt, majd nyolc év börtön kapott, 1960-ban szabadult. Káldor Verára egy, majd három év börtönbüntetést szabott ki a bíróság.

ÖSSZEGZÉS ÉS NÉHÁNY ÖSSZEFÜGGÉS. A börtönmonológban a perekben meghurcoltak közül Eörsin kívül Angyal István, Gáli József és Obersovszky Gyula szerepel hangsúlyos módon. Mind a négyüket összekapcsolja egy nevezetes forradalmi helyszín: a Péterfy utcai kórház.

Angyal István kiemelt szerepet kap a monológban: Eörsi emléket állít barátja emberi helytállásának és hézagosságában is követhető történetként mesél mártíriumáról.

Gáli Józsefről és Obersovszky Gyuláról kevesebb és töredékesebb információt kap a néző: mindketten Eörsi barátai, akiket – a memoáríróhoz hasonlóan – ellenálló tevékenységük (például röpiratok és az *Élünk* című lap szerkesztése) juttatott börtönbe. A memoár-monológ egyik érzelmi csúcspontja, amikor Eörsi a halálos ítéletük sokkoló hírét idézi fel, amelynek kontextusáról azonban nem ejt szót.

A monológban ugyanis sem a barátokkal, sem a Péterfy utcai kórházzal kapcsolatban nem hangzik el Tóth Ilona neve. Pedig a medika volt a fővádlottja a megtorlás egyik legnagyobb publicitású, ellentmondásos és felkavaró, máig vitákat generáló perének,⁵ amely Gáli József és Obersovszky Gyula sorsát is alapvetően határozta meg. Mindketten érintettek, vádlottak és tanúk is voltak a Tóth Ilona-perben, és ez a körülmény nem mellékes módon játszott közre abban, hogy az írók, értelmiségiek büntetéseikhez hasonló, viszonylag enyhe elsőfokú ítéletüket (egy illetve három év börtön az illegális lapszerkesztésért, röpiratterjesztésért) másodfokon halálbüntetésre súlyosbították.

Eörsi István az emlékiratai megírásához szerette volna tanulmányozni a kapcsolódó perek anyagát (így Tóth Ilonáét is), de nem kapta meg az iratokat.⁶

A per utólagos megítélésének ellentmondásosságához két érdekes adalék: Obersovszky Gyula meggyőződéssel hirdette ártatlannak (és magyar Jeanne d’Arc-nak nevezte) Tóth Ilonát, míg Eörsi László (a memoáríró fia) történészként azt állítja, hogy a per nem volt koncepció, a halálbüntetés alapjául szolgáló gyilkosság valóban megtörtént. (Szokolczai Attila Ormos Mária témavezetése mellett írt 2014-es disszertációja mintegy 300 oldalon bizonyítja Tóth Ilona ártatlanságát.)

Az emberi szabadságba és autonómiába vetett hitében megingathatatlan Eörsi erős értékorientációt képviselő beszédmódját valószínűleg szétfeszítené a magára valló Tóth Ilona megrázó esete – ezért nem kap, nem kaphat helyet benne a tragikus sorsú medika.

⁵ A per legalaposabb feldolgozása Szokolczai Attila disszertációja: *A Tóth Ilona és társai per komplex vizsgálata* <http://docplayer.hu/17557142-A-toth-ilona-es-tarsai-per-komplex-vizsgalata.html>

⁶ Ld. Eörsi László: Eörsi István 1956-57. Az iratok odüsszeiája. Beszélő, 2013. 11. 18. <http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/eorsi-istvan-1956%E2%80%9357>

BÖRTÖNMONOLÓG-LEXIKON

Adenauer, Konrad (1876-1967) Német politikus, a Német Szövetségi Köztársaság első kancellárja (1949-1963), 1951 és 1955 között egyúttal külügyminisztere. A konzervatív CDU párt egyik alapítója és az európai egység szorgalmazója volt. Következetes, antikommunista politikát folytatott.

„Adenauer bevonult Lipcsébe.”

12

Angyal István (1928–1958) Építésztechnikus. Zsidó származása miatt nem tanulhatott a négy polgári után. 1944-ben megjárta Auschwitzot (anyja és egyik nővére ott halt meg). A háború után leérettségizett, majd egyetemre járt, de 1949-ben kizárták, mert felszólalt Lukács György mellett. Fizikai munkásként dolgozott, pl. vasbetonszerelőként a sztálinvárosi építkezésen. Hamarosan építésvezetővé lépett elő. 1956-ban részt vett az október 23-i tüntetéseken, a Rádió ostromában, majd 25-én csatlakozott a véres zászlós tüntetéshez. 27-én került kapcsolatba a Tűzoltó utcai felkelőkkel, hamarosan ő lett a parancsnok. Több fontos tárgyaláson vett részt a csoport képviselőjeként. A többi forradalmárhoz képest baloldaliabb nézeteket vallott. November 8-a után csoportja feloszlott, addig harcolt a szovjetek ellen. Ezután a Péterfy Sándor utcai kórházban röpcédulákat gyártott november 16-i letartóztatásáig. Próbált kapcsolatba lépni Kádárral, de hiába. Nem volt hajlandó elmenekülni az országból, bár társai ezt tanácsolták. Eredetileg csak izgatással vádolták, majd elkülönítették ügyét Eörsi Istvánéétól, később Szirmai Ottó ügyéhez kapcsolták. A börtönben részletes önvallomást írt, melyben nyíltan beszámolt minden tettéről. 1958 áprilisában, majd másodfokon novemberben halálra ítélték. Nem kért kegyelmet. (Forrás:

„Nagy rusztikus kő legyen a névtelen csőcselék emléke, amelyből lettünk, amellyel egyek voltunk és akikkel együtt térünk meg. De ez is ostobaság, mint minden rágódás a múlton. Feledjétek el, feledjétek el minket, ez hasznos. Az emlékezés köti a cselekvő kart, vagy ostoba, szertelen tettek sarkallja. Ti éljétek, nevéssetek teli szájjal, mert mi is így akartunk élni. Ne hagyjátok, hogy úrrá legyen rajtatok az emlékezés. Minden nap hosszú a halálig és minden nap rövid, amit élünk.”
(Angyal István üzenete Eörsi visszaemlékezésében)

<http://allamszocializmus.lapunk.hu>)

Antal István (1896–1975) Politikus, országgyűlési képviselő. Az első világháborúban besorozták katonának, ezután szélsőjobb oldali diákszervezetekben töltött be vezető szerepet. A jogi egyetem után Gömbös Gyula miniszterelnök sajtófőnöke, később az Igazságügyi Minisztérium államtitkára lett. 1942-ben a Kállay-kormány tárca nélküli nemzetvédelmi propagandaminisztere. A németek oldalán vívott háború mellett agitált. A Sztójay-kormányban igazságügy-, illetve vallás- és közoktatásügyi miniszter egészen 1944. július 29-ig. Részt vett az újabb zsidótörvények megalkotásában és bevezetésében. A nyilas hatalomátvételt követően egy rövid időre börtönbe került, mert bírálta Szálasi Ferenc szellemi képességeit. A háború után népbíróság elé került és kötél általi halálra ítélték, de Rákosi Mátyás személyes közbenjárására ítéletét életfogytiglanra módosították. 1960-ban kiengedték a börtönből.

„Nem tudom eldönteni, szánjam-e őt is? Hol húzódik a kötelező szolidaritás határa?”

Budapesti Rendőr-főkapitányság. A

Deák Ferenc tér a Millenniumi Földalatti Vasút állomásának áthelyezésekor, szemben a Budapesti Rendőr-főkapitányság épülete, 1952 (Fotó: Fortepan)

„...ide, a Deák térre hozta, a Budapesti Rendőrkapitányságra. Az most valamilyen hotel, Ritz Carlton, ha jól tudom. Akkor is szálloda volt, csak a csillagok száma változott, meg a színe...”

Déry Tibor (1894-1977) Író. A Tanácsköztársaság idején az írói választmány tagja volt. Ezután Bécsbe emigrált, majd Párizsban élt; külföldön is irodalmi lapoknál dolgozott. 1926-ban hazatért, avantgárd és kommunista folyóiratokban dolgozott. 1945 után sorra jelentek meg művei, egyik szerkesztője a Csillag folyóiratnak. 1948-ban Kossuth-díjas, de az 50-es években Révaiék súlyosan kritizálták. Az íróellenzék vezére 1953 után. 1954 után Nagy Imre barátja lett. Részt vett a művészek és írók 1955. őszi memorandumának megszületésében. 1955 őszétől a Nagy Imre körül kialakult pártellenzék, baráti kör tagja. A Petőfi Kör sajtóvitáján elmondott beszéde miatt kizárták az MDP-ből (1956 nyár), de bevásztatták az Írószövetség elnökségébe (1956 szept.). A forradalomban Nagy Imrét bízta, hogy álljon a felkelők mellé, a tömeget viszont mérsékelre intette. Okt.-ben a MÉFB, majd nov. 21-től a MÉFT tagja. Tiltakozott a Szovjetunióba történő deportálások ellen. Az Írószövetség dec. 28-i taggyűlésén hitet tett a forradalom mellett. 1957 ápr.-ban letartóztatták, nov.-ben a nagy íróperben 9 évi börtönre ítélték. 1960-ban amnesztiával, egyéni kegyelemmel szabadult. A börtönben írta G. A. úr X-ben című utópisztikus regényét, mely a kommunista társadalmak bírálata is egyben. (Forrás: allamszocializmus.lapunk.hu)

„Eörsi István író vagyok, értesítsék az Írószövetséget, a családomat, értesítsék Déry Tibort!”

Élünk 1956. november 16-a után Obersovszky Gyula és Gáli József indította el az *Élünk* című illegális lap szerkesztését a Péterfy utcai kórházban. Itt tartották az első megbeszélést november 18-án, a lap valamennyi cikkírója álnevet használt, a közölt hírek forrása a szóbeli értesülések mellett a BBC magyar nyelvű adása volt. A sokszorosítást is a kórházban végezték, számonként körülbelül 5000 példányt tudtak előállítani. Hat szám jelent meg. (Forrás: Baják László: *Az „Élünk” története*)

Eörsi Gyula (1922–1992) Magyar jogtudós, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. A polgári jog, ezen belül a tulajdonjog kérdéseinek kutatója, a Rákosi-diktatúra, majd a Kádár-rendszer polgári jogának egyik alakítója volt. 1978 és 1984 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektora. Testvére Eörsi István író, fia Eörsi Máttyás politikus.

A jogi egyetemet 1945-ben Budapesten végezte el. 1949-ben a Budapesti Törvényszék bírójává nevezték ki. 1951–1952 között magyar konzul volt New Yorkban és Washingtonban. 1952-ben a jogtudomány kandidátusa lett, és bekerült az Igazságügyminisztérium apparátusába, ahol 1956-ban a Törvényelőkészítő Főosztály vezetőjévé nevezték ki. Ugyanezen évtől tanított az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, doktori fokozatot szerzett. Részt vett a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsáról szóló, 1957. évi 25. számú törvényerejű rendelet kodifikáló munkájában. Ez volt az a rendelkezés, amelynek révén létrejött a forradalom résztvevőivel szembeni tömeges leszámolóshoz szükséges jogi intézményrendszer egyik legfontosabb eleme, a politikai különbíróságok rendszere. Az Igazságügyminisztérium kollégiumának tagja volt, de 1957 folyamán az MSZMP KB javaslatára eltávolították a tárcától. Ezt követően egyetemi karriert futott be, az ELTE polgári jogi tanszékét vezette. Az egyetem dékánhelyettese, majd rektora volt. 1957-től ő vezette az MTA Jogtudományi Intézetének polgári jogi részlegét, majd az intézet igazgatóhelyettesi tisztét is ellátta. 1976–1982 között az akadémia elnökségi tagja. Tagja volt a Magyar–Szovjet Társadalmi Együttműködési Bizottságnak, illetve a KGST Állandó Jogi Értekezletének is. Nemzetközileg is elismert jogászként tartották számon, számos jogi publikáció szerzője. (Forrás: neb.hu)

Építőmunkások Dózsa György úti székháza

Dózsa György út 84. MÉMOSZ (Magyarországi Építőipari Munkások Országos Szövetsége) székháza (Fotó: Fortepan, 1956)

Fő utcai katonai börtön Fő utca 70-78., Katonai Ügyészség a Nagy Imre (Bolgár Elek) tér sarkán, 1959 (Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára)

„A forradalom előtt részben itt tárolták és idomították a koncepció peres vádlottjait és tanúit. Magam is ültem olyan emberrel, akinek tűket nyomtak itt a bőre alá, a hasába, a combjába, a puhább részekbe, és ezek évek múlva kalandos vándorútra keltek, borzalmas bonyodalmakat okozva.”

Gáli József (1930–1981) író, dramaturg. Megjárta Auschwitzot, 1949-ben osztályidegenként kizárták a Színművészeti Főiskoláról (1951-ben visszavették.) 1956-ban az *Igazság*, november 4. után az *Október Huszonharmadika*, majd az illegális *Élünk* szerkesztője Obersovszky Gyulával a Péterfy utcai kórházban. A Tóth Ilona-perben első fokon egy évi börtönt, másodfokon halálbüntetést kapott. Nemzetközi tiltakozásra 15 év börtönre enyhítették az ítéletét. 1961-ben amnesztiával szabadult. (Forrás: allamszocializmus.lapunk.hu)

„Amikor Gálit a fürdőben lengyel zsidók agyon akarták verni, mert észrevették, hogy nincs körülmetélve, Angyal – mintha jönne a német őrség – azt vezényelte, »Sapkát le«, a lengyelek felpattantak a vérző arcú fiúról. Így menekült meg Jóska.”

Horváthné Horváth Sándorné sz. Tollasi Ilona a vádirat szerint húsz éves, a férjétől különváltan élő segédmunkás volt. Részt vett a fegyveres harcban, így került kapcsolatba a Péterfy utcai illegális csoporttal. (Forrás: www.eorsilaszlo.hu)

Horthy Miklós (1868–1957) Az Osztrák–Magyar Haditengerészet tengerésztisztje, 1909–1914 között Ferenc József szárnysegédje, ellentengernagyként a flotta utolsó főparancsnoka volt. Az első világháborút követő proletárdiktatúra összeomlása után megszilárdította az államhatalmat. 1920. március 1-jétől 1944. október 16-áig ő volt a Magyar Királyság kormányzója. Konzervatív jobboldali politikájának megítélése máig heves viták tárgya.

Kádár-kormány (Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány) 1956. november 2-án Moszkvában az SZKP KB Elnöksége ellenkormány megalakításáról döntött. November 3-án összeállították névsorát és programját, a "Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány" élére Kádár Jánost nevezték ki. November 4-én közvetített rádióbeszédében kívánta Kádár legitimálni a szovjet csapatok újbóli segítségül hívását. November 7-én szovjet katonai fedezet alatt vitték az ellenkormány tagjait Szolnokról Budapestre, ahol – alkotmányellenesen – Dobi István, az Elnöki Tanács nevében, feleskette őket, egyben leváltotta a Nagy Imre-kormányt.

Október 30.: „A szóban forgó napon jelentették be, hogy a demokratikus pártok 1945-ben létesült koalíciója átveszi a kommunistáktól a kormányzás felelősségét. Kádár a Parlament egyik folyosóján beszélt. Arcán megrendülést véltem felfedezni, amikor »a tiszta, becsületes lelkű, őszinte szándékú kommunisták«-hoz folyamodott. Úgy éreztem, hozzám szól, azt adja tudtomra, hogy a kommunista párt végre fenntartás nélkül támogatja a forradalmat. Angyal István barátom is, aki a Tűzoltó utcai felkelők vezetőjeként el-eljárt a Parlamentbe, többször mondta, hogy Kádár sokkal kellemesebb partner Nagy Imrénél, aki öreg és merev és konzervatív, és egyre csak azt hajtogatja, hogy tegyék le a fegyvert.”

Kádár János (1912–1989)
Írógép-műszerész, eredeti neve Csermanek János. 1931-től a KIMSZ és a KMP tagja. 1933-ban felforgatásért

két évre börtönbe zárták, itt találkozott Rákosival először. Szabadulása után segédmunkás, az MSZDP tagja. 1941-ben ismét bekapcsolódik a KMP munkájába, 1942-től KB-tag, az év végén a KB titkára. 1943-ban főtitkárként főszerepe volt a KMP feloszlásában és a Békepárt megszervezésében. 1944-ben ismét elfogták, katonaszökevényként is csak két évre ítélték, de később megszökött. 1945-ben Budapest rendőrkapitány-helyettese. 1945-től 1951-ig az MKP KV és PB tagja, a KV titkára. Az MKP Budapesti pártbizottsága első titkára, az MKP (majd MDP) főtitkárhelyettese, belügyminiszter; ő irányította az ÁVO BM ÁVH-vá alakítását, részt vett a Rajk-per lebonyolításában, a tanácstörvény előkészítésében), a KV Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetője. 1951 áprilisában az ÁVH letartóztatta, 1952 decemberében életfogytiglanra ítélték, de 1954-ben szabadult. A XIII. kerületi, majd a Pest megyei pártbizottság első titkára. 1956 elején a Rákosit és Nagyot egyaránt bíráló „békétlenek” csoportjának vezetője. 1956 júliusában visszavették a KV-be, a PB-be és a Titkárságba is, lényegében Gerő után a párt második embere lett. Október 25-től az MDP első titkára. Október 30. és november 4. közt a Nagy Imre-kormány tagja, részt vett az MSZMP létrehozásában október 31-én. November 1-jén (önként vagy kényszer alatt) a szovjetekkel Moszkvába ment, ahol két nap alatt meggyőzték, hogy vállalja el forradalmat megdöntő kormány vezetői posztját. November 4-én rádióközleményben jelentette be a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását, s a nap folyamán szovjet katonai géppel vitték Szolnokra. November 7-én a szovjet hadsereg Budapestre szállította, és Dobi István kinevezte a Minisztertanács elnökévé. 1957. február 26-án az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága elnökévé választották. Az 1957. júniusi országos pártértekezleten az MSZMP KB első titkárává, a PB tagjává választották. 1958. január 28-án leköszönt a Minisztertanács éléről és államminiszter lett. 1961. szeptember 13-tól ismét a Minisztertanács elnöke 1965. június 30-ig. Az MSZMP KB első titkári tisztségét 1985-ig töltötte be. 1985 és 1988 között az MSZMP KB főtitkára volt. Az 1988-as országos pártértekezleten kimaradt az MSZMP PB-ből, de ugyanakkor az MSZMP elnökévé választották. Az MSZMP KB 1989. májusi tanácskozásán – egészségi állapotára hivatkozva – felmentették KB tagságából és pártelnöki tisztségéből. Hosszú betegség után 1989. július 6-án halt meg.

(Forrás: allamszocializmus.lapunk.hu és <http://www.mek.oszk.hu/01900/01937/html/ora2/index.htm>)

„Kádár ellenben november elsején még azt is megígérte, hogy a következő napon ellátogat a Tűzoltó utcába, és formálisan átveszi a kommunista felkelőcsoport parancsnokságát. Ezen a november elsején este benyitott a szobánkba egy fiatalember, és takarót kért a fázó Kádár elvtárs számára. Én – Angyal szavaira gondolva – átadtam egyik pokrócomat, nehogy náthásan és tüszögve jelenjen meg másnap a Tűzoltó utcában. Feltehetően ebbe a pokrócba burkolózva indult útnak, de nem Angyal Pistáékhoz, hanem – gondolom szórakozottságból – a szovjet követségre, hogy behívja az oroszokat és engem a mai napig gyötör a gondolat, hogy én vagyok a felelős a nemzeti tragédiáért. Ha ugyanis megtagadom tőle a pokrócot, talán a megfázástól félve nem indul útnak, és történelmünk a forradalom sínein gördül tovább.”

„ K é m n ő ” Az ellenálló csoportok közötti kapcsolat kialakításában fontos szerepet játszott egy máig rejtélyes személyazonosságú fiatal nő: Csontos Erzsébet. Különleges egyéniség lehetett, nagy hatást tett a felkelőkre. Még azt is elhitette velük, hogy Király Béla utasítására cselekszik, tőle kapott parancsot az ellenállás megszervezésére. Egyszerre több nevet is használt: a Péterfyben Csontos Erzsébetként, a női klinikán pedig Fehér Kláraként mutatkozott be, szemtanúk szerint a személyi igazolványában ez a név szerepelt. Utóbb a letartóztatottak Eta nővéreként, Szoboszlainéként, Kolláthi Lászlónéként is emlegették. A tisztázást nehezíti, hogy a fiatal, több történész által ügyes „kémnőnek”, illetve provokátornak tartott asszony a forradalom előtt közokirat-hamisítás miatt hosszabb időt töltött a baracskai internálótáborban. Két különböző rendőrségi fénykép maradt fenn róla: az egyik egy fekete, kócos hajú vagány nő, a másik szőke hajú, jól szituált hölgy arcképe. (Forrás: Pethő Tibor: Második forradalom, mno.hu) Csontos Erzsébet részt vett a fegyveres és politikai ellenállásban, az *Élünk* c. lap szervezésében. 1957 januárjában elhagyta az országot, azóta nincsenek róla információink. Lehetséges, hogy nem ez az igazi neve. (Forrás: Pesti utca – 1956. Válogatás a fegyveres felkelők visszaemlékezéseiből, Századvég Kiadó, 1994)

K o z m a u t c a i G y ű j t ő f o g h á z A Budapesti Fegyház és Börtön, eredeti nevén Budapesti Gyűjtőfogház (közismert elnevezése: „a Gyűjtő”) büntetés-végrehajtási intézet Budapest X. kerületében.

„Itt tárolták a halálra ítélteteket. Az itt elhelyezett foglyok hetente háromszor hallhatták a kopácsolást, ahogyan az akasztófákat készítették elő.”

K r a s s ó G y ö r g y (1932–1991) Szakmunkás, közgazdász, újságíró, fordító. 1956-ban fegyveres felkelő, majd részt vett a november 4. utáni politikai ellenállásban. 1957-ben tíz év börtönbüntetésre ítélték. A demokratikus ellenzéki mozgalom aktív résztvevője. 1985–1989 között Londonban a Szabad Európa Rádió és a BBC munkatársa.

Legfelsőbb Bíróság a Lánchíd budai hídfőjénél A Lánchíd Palota Budapest egyik ikonikus épülete, a reformkor jelképe. 1954-től 81-ig itt működött a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága. (Fotó: Fortepan, 1956)

17

Lukács György (1885–1971) Filozófus, esztéta, kommunista teoretikus. Budapesten, Kolozsváron és Berlinben járt egyetemre. 1911-ig többnyire Berlinben, majd Heidelbergben élt. 1918-tól KMP-tag. 1919-től az illegális KB tagja, a *Vörös Újság* szerkesztője. A Tanácsköztársaság idején közoktatási népbiztos és az írói direktórium elnöke, a Vörös Hadsereg egyik hadosztályának politikai biztosa. Bécsbe emigrált. 1933-tól Moszkvában élt. 1941-ben letartóztatták, majd két évre kitelepítették Taskentbe. Az emigrációból hazatérve országgyűlési képviselő, az MKP/MDP vezető ideológusa (1945–49), a budapesti tudományegyetem egyetemi tanára (1946–58). Az MTA rendes tagja 1948-tól. Az 1949–50-es ún. Lukács-vita során, amelynek középpontjában Lukács demokráciafölfogása állt, nyilvános önkritikára kényszerült. 1956 nyarán felszólalt a Petőfi Kör filozófusvitáján. 1956. október-novemberben népművelési miniszter, október 23–24. éjjelén az MDP KV, november 1-jén pedig az MSZMP Intéző Bizottság tagja lett. Ellenezte a Varsói Szerződésből való kilépést. November 4-én a jugoszláv követségre menekült, 18-án önként távozott, 23-án Romániába internálták. 1957. áprilisban hazatérhetett, az MSZMP-be nem vették fel, sőt az elméleti revizionizmus fő képviselőjévé minősítették. 1958-ban nyugdíjazták. Nyugaton publikált. Eztán csak tudományos, elméleti munkát végzett. 1967-ben újra felvették a pártba. (Forrás: allamszocializmus.lapunk.hu)

Magyar Írók Szövetsége (Írószövetség) 1945 júliusában a Magyar Írók Szabad Szervezetéből alakult, az írók szakmai, érdekvédelmi szervezete volt. Jelentősége a kommunista hatalomátvétel után nőtt meg: a sztálini irodalom-politika érvényesítésének terepe lett. 1953 után több tagja Nagy Imre politikája mellé állt. Az SZKP XX. kongresszusa után a szövetség az írók lázadásának fóruma lett. 1956 őszétől vezetésében nem kommunista írók is szerepet kaptak. A forradalom előkészítésében és a forradalomban játszott szerepe miatt 1957 januárjában a Belügyminisztérium működését felfüggesztette, majd áprilisban betiltotta. Több mint tíz tagját ítélték börtönbüntetésre. Az Írószövetséget az MSZMP 1959 őszén szervezte újjá. (Forrás: Sulinet Digitális Óra. Az 1956-os forradalom története)

„Márianosztra” A Márianosztrai Fegyház és Börtön egy büntetés-végrehajtási intézet a Pest megyei Márianosztra községben. Az 1956-os forradalom után a politikai okból elítéltek egyik legnagyobb fogva tartó intézete volt az országban. (Fotó: Wikipedia)

Markó utcai börtön Markó utca 16. a Legfelsőbb Bíróság épülete, 1956 (Fotó: Fortepan)

Nagy Imre (1896-1958) Lakatossegéd, agrárközgazdász. Az I. világháborúban hadifogságba esett, majd az orosz polgárháborúban harcolt a vörösök oldalán. 1920-ban belépett a bolsevik pártba. Itthon a Magyarországi Szocialista Munkáspárt tagja lett. Bécsbe, majd a Moszkvába emigrált. Agrártudományi tanulmányai mellett a moszkvai magyar rádió szerkesztője. 1936–38 közt kizárták a pártból. Hazatérte után földművelési miniszter, a földosztás vezetője, belügyminiszter, az országgyűlés elnöke. Egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Az MKP/MDP KV és a PB tagja, a KV titkára. 1949-ben háttérbe szorították, népszerűtlen posztra helyezték: élelmészeti, majd begyűjtési miniszter, miniszterelnök-helyettes. 1953-1955-ban miniszterelnök, jelentős reformkísérleteket vezet be. Az „új szakaszt” támadó Rákosi miatt 1954-ben ellentámadást indít (felveti a koncepciók perék rehabilitációját, megalakítja a Hazafias Népfrontot, 1954-ben átmeneti sikert arat). A Rákosi-klikk szovjet segítséggel 1955 tavaszán eltávolítja, de Nagy Imre nem gyakorol önkritikát. 1955 decemberében kizárják a pártból, csak 1956 okt. 13-án veszik vissza. Eközben a reformértelmiség gyülekezni kezd körülötte, ő pedig tanulmányokban dolgozza ki a szocializmus magyar útjának programját. 1956 okt. 23/24. éjjelén a felkelők nyomására ismét miniszterelnökké nevezik ki. Az MDP Elnökség tagja okt. 28-tól, majd az MSZMP Intéző Bizottság tagja nov. 1–4 közt. Fokozatosan a felkelők mellé áll, első fordulata okt. 28-án, a második okt. 30.–nov. 1. közt következik be (elfogadta a többpártrendszer, a semlegességet, a VSZ-ből való kilépést). A szovjet támadás után 1956 nov. 4-én a jugoszláv követségre menekült, ahonnan 22-én kicsalogatták és Romániába hurcolták, internálták. 1957 áprilisában visszahozták Budapestre. Többhónapos embertelen vizsgálat után sem tört meg, sőt élesen bírálta vallatóit és Kádárt. 1958. június 15-én halálra ítélték és másnap kivégezték. (Forrás: allamszocializmus.lapunk.hu)

Nagy-budapesti Központi Munkástanács 1956. november 12-én, majd 13-án a testület létrehozására tervezett alakuló értekezletet a kádári hatalom megakadályozta, november 14-én az Egyesült Izzóban területi és üzemi munkástanácsok küldöttei megalakították a Nagy-budapesti Központi Munkástanácsot (KMT). A testület december 9-i feloszlásáig küzdött a forradalomban kivívott eredmények védelméért. A KMT állt a november 4-e után újra kibontakozó spontán országos sztrájkmozgalom élére, felhívást fogadott el budapesti kerületi munkástanácsok megválasztására, kísérletet tett Országos Munkástanács megalakítására, felvette a kapcsolatot a még létező forradalmi vagy a forradalmat támogató szervezetekkel (Írószövetség, Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa). Egyre bővülő kapcsolatokat épített ki a vidéki üzemi és területi munkástanácsokkal. A forradalmi követelések érdekében több alkalommal tárgyalt a Kádár-kormánnyal, programját Bibó István november 6-i tervezete alapján határozta meg. Vezetője Rácz Sándor és Bali Sándor volt. Létezése és tevékenysége a kettős hatalom kialakulásának veszélyével fenyegette a kormányt. A tárgyalások eredménytelensége és a fokozódó terror ellen tiltakozva a KMT 1956. december 11-12-ére 48 órás általános sztrájkot hirdetett. Válaszul Kádárék másnap törvényen kívül helyezték a területi munkástanácsokat, majd 11-én letartóztatták a kormánnyal való tárgyalásra érkező Rácz Sándort és Bali Sándort. (Forrás: Sulinet Digitális Óra. Az 1956-os forradalom története)

Nezvál Ferenc (1909–1987) Cipész, jogász. Illegális kommunista, a KIMSZ egyik vezetője. Kerületi MKP titkár Budapesten (1945–48), Budapest alpolgármestere, illetve tanácselnök-helyettese (1949–54). A NET tagja (1951–56), miniszterhelyettes (1954–56), 1956 okt.-ben a második Nagy Imre-kormány város- és községgazdálkodási minisztere, majd a helyreállítási kormánybiztosság tagja (1956 nov.-dec.). A Kádár-kormány igazságügyi minisztereként (1956–66) jelentős szerepe volt a megtorlás lebonyolításában. Az MSZMP KB tagja (1957–66), rövid ideig a KEB elnöke (1957). (Forrás: allamszocializmus.lapunk.hu)

„...Vera megsúgta nekem, hogy egy évet fogok kapni. Nezvál Ferenc igazságügyminiszter aznap reggel tudatta ezt a bátyámmal, aki az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő főosztályának volt a vezetője, aznap reggelig. Egy év nem nagy idő, mondta Vera, főleg ha beszámítják a már eddig letöltött öt és fél hónapot. Én rágtam, nyeltem, vigyorogtam. Aztán bevonult a bíróság. Öt évet kaptam.”

Obersovszky Gyula (1927–2001) Újságíró, költő, filmdramaturg, népi kollégista. A Színművészeti Főiskolára járt (1945–49), 1946-tól a NÉKOSZ munkatársa. 1949 után debreceni újságíró. 1954-ben elbocsátották, kizárták a pártból is. 1956-ban a Hétfői Hírek rovatvezetője lett Budapesten. A forradalom idején az Igazság, nov. 4. után pedig a Péterfy utcai kórházban az illegális *Élünk* szerkesztője. Részt vett a nov. 23-i néma és a dec. 4-i nőtüntetés megszervezésében. A Tóth Ilona-perben első fokon három évre, másodfokon halálra ítélték. A nemzetközi tiltakozások hatására az Elnöki Tanács kegyelmet adott neki, életfogytiglani börtönbüntetést kapott. 1963-ban közkegyelemmel szabadult. 1967–1989 között a Sportfogadás főszerkesztője. (Forrás: allamszocializmus.lapunk.hu)

Péterfy Sándor utcai kórház Az egyik legfontosabb forradalmi központ 1956-ban, a fegyveres harcok idején, és még inkább a szovjet intervenciót követő politikai ellenállásban. Sok felkelő talált itt búvóhelyet, akik – bár jó néhányan továbbra is megőrizték fegyverüket – csatlakozva a kórházi dolgozókhöz, az önkéntes ápolókhöz, az ott meghúzódiákokhoz és munkásokhoz, áttértek a fegyvertelen ellenállásra. A legfőbb tevékenységük november 8-ától a röpcédulák szerkesztése, előállítás, sokszorosítása és terjesztése volt, Angyal Istvánnak, a Tűzoltó utcai felkelők legendás parancsnokának irányításával. A harcok idején a kórház telítetté vált, ezért a könnyebben sérültek ellátására

a 2-300 méterre lévő, XIV. kerület, Cházár András utca (korábbi és használatosabb nevén: Domonkos utca) 3. sz. épületben létrehoztak egy kiegészítő kórházat. (Forrás: Eörsi László: Tóth Ilona, Beszélő, 7/6) Fotó: Önkéntes mentőszolgálat a Péterfy Sándor utca kórház udvarán, 1956-ban (56films.com)

Szabad Kossuth Rádió A Kossuth Rádió 1956. október 30-tól a forradalom leveréséig Szabad Kossuth Rádió néven sugározta adásait, jelezve ezzel, hogy egyrészt szakított a sztálini múlttal, másrészt pedig, hogy a forradalom immáron cenzúramentes rádiója.

Tildy Zoltán (1889-1961) Református lelkész. A Kisgazdapárt egyik alapító tagja, később elnöke. Az 1945. nov. 4-i választások megnyerése után pártja egyedül is kormányt alakíthatott volna, de szovjet nyomásra nagykoalíciót kellett létesítenie. Miniszterelnök, majd köztársasági elnök. Konfliktuskerülő személy volt, őszintén törekedett a szovjetbarátságra is, de bízott az ország szuverenitásának helyreállításában, egy paraszti-kispolgári demokrácia létrehozásában. 1948. júl. 31-én lemondatták, 1956. májusig házi őrizetben tartották. Ekkor nyilvánosan támogatta a kollektivizálást, ezért engedték szabadon. 1956-os forradalom idején Nagy Imre egyik államminisztere, majd a szűkebb kabinet tagja is. 1958-ban a Nagy Imre-perben hatévi börtönre ítélték. 1959. áprilisában egyéni kegyelmet kapott. (Forrás: allamszocializmus.lapunk.hu)

„Berohantam a Parlamentbe, és ott voltam addig, amíg az orosz kiskatonák rám nem szegezték a golyószórót. Láttam, hogy Tildy áll egy folyosón, jön egy tiszt, vicces egyenruhában, és jelenti: »Államminiszter úr, tisztelettel jelentem, felszabadítónk megérkezett. Ellenálljunk-e vagy ne?« »Szó se lehet róla – mondta Tildy – szétlövök a parlamentet.«”

Tűzoltó utca A Tűzoltó utcában harcolt a forradalom egyik ismert felkelő csoportja. Egyik vezetőjük Eörsi István barátja, Angyal István volt. (Fotó: Fegyveres fiatalok a Ferenc körúton, a Tűzoltó utca sarkánál, Nagy József felvétele, 1956. október 30.; a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyűjteménye)

Váci Fegyház és Börtön Büntetés-végrehajtási intézet Vácon, a Duna partján.

„A legboldogítóbbak azok a váci napok voltak, amikor a hajókat rakodtuk ki vagy be a Duna partján. Napsütéses rakodásokra emlékszem, a test örömére, hogy nekifeszülhet valaminek, orrom boldogságára, ahányszor megcsapta a Duna-szag. Hihetetlen sóvárgás fogott el, hogy belegázoljak, elnyúljak benne. Nem szökní akartam, csak sodródni, amerre visz, de éreztem, hogy az őrtornyok személyzete nem értené meg ezt az árnyalatnyi különbséget.”

MIT LÁTTUNK? MIT HALLOTTUNK?

A diákoknak szóló infofüzetben olvasható felvetések, témaötletek az *Emlékezés a régi szép időkre* című előadáshoz:

- Már az előtérben igen **feltűnő dekoráció** fogadja a nézőket, majd a hatás még erőteljesebbé válik, amikor az Eörsi Istvánt alakító színésszel együtt mindenki bevonul a színházterembe. Mire emlékeztet, és vajon **milyen jelentés(eke)t hordoz a rengeteg lufi**?
- Bár a nézők figyelmének nagy részét leköti a klasszikus dekorációs elem, a lufi – nyilván nem véletlenül – túlburjánzó jelenléte, a színpadon takarékosan elhelyezett **tárgyaknak, kellékeknek** is fontos szerepük van az előadásban. Idézzétek fel, milyen tárgyakat használ a színész, és vitassátok meg, hogyan kapcsolódnak a kellékek a történelmi korhoz és az elbeszélt helyzethez!
- Szerintetek miért van szükség a történelmi emlékezetre, és miért érdekesek a kiemelkedő történelmi eseményeket megélő kortársak egyéni nézőpontú emlékei?
- Eörsi István fiatal korától kezdve erős **politikai érdeklődéssel, kommunistaként** vett részt a közéletben, így került börtönbe is. Elkötelezettsége természetesen karakteressé teszi a saját történetéhez való viszonyulását is. Vitassátok meg, hogy mennyiben befolyásolja az emlékező szemtanú és a történelmi szereplő sorsát és beszédmódját, illetve helyzetének megítélését a nézetrendszere, hovatartozása! Milyen pontokon lehet jelentősége annak, hogy Eörsi maga is kommunistának vallja magát?
- Október 23-a Magyarország nemzeti ünnepe, ezért gyerekkorunktól kezdve évről évre többet hallunk, tanulunk róla, egyre részletgazdagabb ismereteink vannak arról, hogy mit őriz a történelemtudomány és a közös emlékezet huszadik század magyar történelemnek erről a kiemelkedő eseményéről. **Mennyiben bővítette a tudásotokat az előadás, mit láttok másképp vagy árnyaltabban, mint azelőtt?**

Bár az Eörsi-memoárból készült monodrámában a dokumentumszerűség, illetve a politikai-történelmi események egyéni nézőpontú láttatása a legérdekesebb, a monológ néhány irodalmi párhuzam megfigyelésére is alkalmat adhat. **Néhány kínálkozó szempont** az összehasonlításra:

DÉRY TIBOR: SZERELEM. Az ábrázolás stratégiája: fikcióépítés és a valóság elbeszélésének igénye. Az ábrázolt kor és a szöveg megírásának ideje. A nevek és a névtelenség. Hazaút a börtönből. A börtönbüntetés mint a szerelmi kapcsolat próbatétele. A párkapcsolat etikája. (A két szövegben szó szerinti egyező részlet a rab hazaengedésekor elhangzó bizalmaskodás: „Éjjel már használhatja a szerszámát is.”)

OTTLIK GÉZA: ISKOLA A HATÁRON. Három szembeötlő motivikus azonosság: az 1956-os dátum, a „kémnő” kifejezés, a Lukács uszoda mint két férfi találkozásának, beszélgetésének helyszíne.

Az Ottlik-szöveg és a Déry-novella természetesen egészen **más igénnyel** készült, és **más irodalmi minőséget** képvisel, mint az Eörsi-memoár. Az összehasonlítás során nem indokolt a művészi érték mérlegre tévése. Annál termékenyebb lehet viszont azon a jelenségen elgondolkodni, amit az Eörsi könyve alapján írt monológ is megpendít, amikor az „érlelődő ajánlatról” szóló jelenet elmesélését a szerző saját drámájából vett részlet felhasználásával, színezetten fejezi be, és csak a gunyoros önleleplezés után árulja el a „valóságos” befejezést. A nyolcvanas években, amikor Eörsi a memoárján dolgozott, a Déry-novella és az Ottlik-regény is iskolai tananyagba emelt, közismert remekműnek számított már. Eörsi minden bizonnyal ismerte a műveket, a hasonlóságok tehát nem tekinthetők véletlennek. A párhuzamok megfigyelése elvezet **az emlékezet-irodalom** (önéletírások, emlékiratok, memoárok) egyik érdekes jelenségéhez, amire a diákok figyelmét is érdemes felhívni: mivel **az emlékezet a valóságot nem stabil képletekben őrzi**, a múlt elbeszélésének mégoly erős hitelességre törő formái sem tudnak eltekinteni **a meséléstechnika előzetes sémáitól**, korábban kialakított mintázataitól. Az emlékező ezért – tulajdonképpen mindig – **a többi történetmondó nyomdokán (is) haladva** rendezí narratívákba, **alkotja történeté a saját valóságváltozatát.**

OLVASS MÉG! KUTASS MÉG!

A diákoknak szóló infofüzet további tájékozódást segítő forrásajánlata:

- **Összefoglaló források 56-ról**

Sulinet Digitális Óra

<http://www.mek.oszk.hu/01900/01937/html/ora1/index.htm>

Bencsik Péter történész, egyetemi oktató honlapja

<http://allamszocializmus.lapunk.hu/>

A Terror Háza 20. századi történelmi kronológiája

<http://magyarkronologia.terrorhaza.hu/index.html>

Az MTI archívuma

<http://1956.mti.hu/Pages/Default.aspx>

Az OSZK kislexikona

<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/kislexis.htm>

- **Források Eörsi Istvánról**

Standeisky Éva: Akit a verseiért ítélték el – Eörsi István

http://server2001.rev.hu/msite/msite_display_otherdoc_tanulmany_doc.asp?id=1092&docid=22&order=1

Eörsi László: Eörsi István 1956-57

<http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/eorsi-istvan-1956%E2%80%9357>

Eörsi László honlapja édesapjáról, Eörsi Istvánról

<http://www.eorsilaszlo.hu/eorsilaszlo.hu/mainindex.php?branch=ei>

- **Források Angyal Istvánról**

Eörsi István: Megjegyzések egy emlékiratról

<http://www.holmi.org/1989/10/eorsi-istvan-megjegyzesek-egy-emlekiratrol>

Angyal István emlékirata

<http://www.holmi.org/1989/10/angyal-istvan-emlekirata-reszlet>

Eörsi István: Angyal István búcsúlevele

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/angyal-istvan-bucsulevele>

EMLÉKEZÉS A RÉGI SZÉP IDŐKRE

Eörsi István azonos című könyvének felhasználásával a szöveget szerkesztette:
Bagossy László és Ari-Nagy Barbara

24

Eörsi István szerepében

Znamenák István

Látvány

Izsák Lili

Dramaturg

Ari-Nagy Barbara

Zene

Matkó Tamás

Súgó

Horváth Éva

Asszisztens

Tóth Péter

Rendező:

Polgár Csaba

Külön köszönet: Zsigmond Emőke, Ficza István, Bíró Kriszta, Kókai Tünde, Sütő Anna, Takács Nóra Diána, Máthé Zsolt, Nagy Zsolt, Vajda Milán, Mazura János

Bemutató: 2016. október 21.

A Cafe Budapest támogatásával

Sajtóbemutató: 2016. október 22.

Ünnepi előadás: 2016. október 23.

A programot az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatja.

Az előadást támogatja Budapest Főváros Önkormányzata.

A segédanyag az Örkény Színház ifjúsági programjának, az IRAM-nak a keretében készült.